

חידושי סוגיות

מכירת יוסף כסיבה לפדיון בכור ומחצית השקל

ביאור דברי הירושלמי "לפי שמכרו בכורה של רחל . . יהי' כל אחד ואחד פודה את בנו בכורו . לפי שמכרו בכורה של רחל . . לפיכך יהי' כל אחד ואחד נותן שקלו טבעה"; ביאור השייכות דמכירת יוסף לתשלומים אלו, והחילוק שביניהם; עפ"ז מיישב שאלות כמה מהמפרשים בסוגיא זו

"וימכרו את יוסף לישמעאלים בעשרים כסף ויביאו את יוסף מצרימח" (וישב לו, כח)

מהם טבעה (שתי כסף – מחצית השקל) לפיכך יהי' כל אחד ואחד נותן שקלו טבעה". והיינו, דהמעשה דמכירת יוסף גרם לכך שבנ"י "נתחייבו" בשני מיני "תשלומין" – פדיון בכור ומחצית השקל. ובמפרשים⁴ מבארים השייכות ביניהם:

דהנה, מחצית השקל הוא "כופר נפשו"⁵,

(3) ביפה תואר שם, שמכירת יוסף היא טעם רק על ערך הפדיון, וכן על הסך של מחצית השקל (וראה פי' "הכותב" לע"י שקלים שם). אבל בנו הקדש (הארוך) לב"ר שם הוא ככפנים.

(4) נור הקדש שם.

(5) ר"פ תשא.

א. בקשר עם המסופר בפרשתינו שאחי יוסף מכרוהו "בעשרים כסף"¹, איתא בירושלמי²: "לפי שמכרו בכורה של רחל בעשרים כסף יהי' כל אחד ואחד פודה את בנו בכורו בעשרים כסף (שהן חמש שקלים) . . לפי שמכרו בכורה של רחל בעשרים כסף ונפל לכל אחד ואחד

(1) פרשתנו לו, כח.

(2) שקלים פ"ב סה"ג. וכ"ה בב"ר פרשתנו עה"פ (פפ"ד, יח)*. ועוד.

(* בב"ר שם: מכרתם בנה של רחל כו' לפיכך יהי' כאו"א מפריש ערך בנו ה' סלעים. וראה רש"י, יפה תואר ופי' מהרז"ו לב"ר שם. חזקוני פרשתנו עה"פ. ובב"ר הוצאת טהעאדאר (אלבק): מפריש ה' סלעים של בן (כלי תיבת "ערך").

וביינו ע"פ הידוע⁶, דמחמת עון מכירת יוסף נגזר עונש גלות לדורות, דמכך מובן, דמכירת יוסף היא "חטא נמשך" שמצריך כפרה לדורות – והיינו ה"כופר נפשו" דמחצית השקל שבנ"י צריכים לתת.

והטעם על פדיון הבן – "ויהרוג ה' כל בכור בארץ מצרים גו' על כן אני זוכה לה' גו' וכל בכור בני אפדה"⁷ – קשור בזה שבגלל מכירת יוסף (בכורה של רחל) גם "בכורי ישראל" היו בכלל סכנה, אלא ש"ה' עשה להם נס ולפיכך הוצרכו פדיון לדורות"⁸.

והיינו ע"פ הידוע⁶, דמחמת עון מכירת יוסף נגזר עונש גלות לדורות, דמכך מובן, דמכירת יוסף היא "חטא נמשך" שמצריך כפרה לדורות – והיינו ה"כופר נפשו" דמחצית השקל שבנ"י צריכים לתת.

והטעם על פדיון הבן – "ויהרוג ה' כל בכור בארץ מצרים גו' על כן אני זוכה לה' גו' וכל בכור בני אפדה"⁷ – קשור בזה שבגלל מכירת יוסף (בכורה של רחל) גם "בכורי ישראל" היו בכלל סכנה, אלא ש"ה' עשה להם נס ולפיכך הוצרכו פדיון לדורות"⁸.

וצריך להבין: מדוע עון מכירת יוסף גרם שבנ"י יתחייבו בשני (סוגי) תשלומין⁹ – הן פדיון הבן והן מחצית השקל?

ב. גם צריך להבין:

א) בשלמא הא דמחצית השקל הוא ענין של תשלומין על חטא חמור (מכירת יוסף) מובן, היות שבפסוק מודגש שהוא "כופר נפשו"; אבל פדיון בכור הוא, לכאורה, להיפך – ענין של טוב וקדושה: "קדש לי כל בכור"¹⁰ – דבבכור ישנו קדושה, שלכן צריך לפדות אותו –

ואיך שייך לומר, שמכירת "בכורה של רחל"

ומתוצאת ע"כ בשני אופנים:

א) גם ראובן נחשב בכלל המכירה, ד"אע"ג דראובן לא היה אז עמהם מ"מ הניחו חלקו, כי חשבו שלא יחלוק על מעשיהם"¹⁴ [ובפרט לפי הא דאיתא בפירקי דר' אלעזר¹⁵, שגם לאחרי שסיפרו לראובן אודות מכירת יוסף, "שמע ראובן . . . ושחק"¹⁶]; (ב) גם יוסף עצמו נחשב כמו שהיה לו חלק במכירתו, מכיון שהוא היה

(11) כי אף שלפועל ניצולו באופן ניסי ולכן קנויים לה' – מ"מ, מכיון שזה גופא שהוצרכו להנס הוא מפני ענין בלתי רצוי(מכירת יוסף), אינו מובן למה תגרום הצלה זו לעילוי גדול יותר מאילו לא נמכר יוסף.

(12) ל' קרבן העדה לירושלמי שם.

(13) פרשתנו לו, כט ובפרש"י.

(14) יפה תואר ופי' מהרז"ו לב"ר שם.

(15) פל"ח [בהוצאה עם פי' הרד"ל נשמטו תיבות אלן] – הובא בפ"י מהרז"ו שם. ועד"ז הוא בתנחומא פרשתנו ב (הובא בנזר הקדש שם).

(16) בפדר"א שם לפנ"ז "וכל אחד ואחד נטל שני כספים", ומשמע לכאורה שגם ראובן נטל השני כספים (וראה רד"ל ונזר הקדש שם). אבל בתנחומא שם הלשון: מכרוהו בכ' כסף לכל אחד מהם שני כסף. ובוזה יש לפרש שרק הניחו לו חלקו, אבל אין מזה ראי' שראובן נטל חלקו בפועל. וגם בפדר"א יש לפרש מ"ש "כל אחד ואחד נטל שני כספים" שקאי רק על ט' האחיים (שאודותם מדובר שם).

(6) זח"ב (בתוספות) רעו, א. זהר חדש פרשתנו (כט, א).

ובכ"מ. ולהעיר משבת י, ב ותוד"ה ה"ג שם.

(7) בא יג, טו.

(8) ל' נזר הקדש שם.

(9) ולא משמע שזוהי פלוגתא. וראה הלשון בב"ר שם:

א"ר יהודה כו' (ולא ר' יהודה אומר). וראה לקמן בפנים.

(10) בא יג, ב.

שבנוגע להשבטים מכירת יוסף היתה חטא וירידה, הרי בנוגע ליוסף עצמו המכירה פעלה עליו שמתבטא בענין של בכור, כדלקמן.

ד. בנוגע למכירת יוסף איתא בזהר¹⁹:
 "גרים קוב"ה כל דא בגין לקיימא גזרה דגזר בין הבתרים" – הקב"ה הביא לכך שאחי יוסף, ימכרוהו, כדי שתתקיים גזירת בין הבתרים, שבנ"י ילכו לגלות מצרים;

ומבאר בזהר²⁰, דהטעם שיוסף היה צריך להגיע למצרים ע"י שאחיו ימכרוהו, הגם שבכדי לקיים את ברית בין הבתרים יכל יוסף לרדת למצרים גם באופן ש"יד אחיו אל תהי בו"²¹ - הוא מפני שע"י שבני יעקב שלטו על יוסף (בזה שזרקו אותו לבוא ומכרוהו "כאדון המוכר את עבדו"²¹) לפני שירד למצרים, נעשה "עבד של אחיו"²²,

וזה גרם, שכשבני ישראל ירדו אח"כ למצרים, לא היתה למצרים שליטה מליאה, עליהם (כפי שהיה להם על שאר עבדיהם, ש"לא הי' עבד יכול לברוח ממצרים"²³); ואדרבה: מכיון שהמצריים היו עבדי יוסף,

"גורם (להמכירה) ע"י הקנאה שבתחלה"¹⁷.

אבל עדיין צריך ביאור: כל דבר בתורה מדויק בתכלית. והיות שהמכירה בפועל נעשתה רק ע"י תשעה מאחי יוסף – היפך רצונם של ראובן ו(מכ"ש של) יוסף – מדוע השייכות הרחוקה דראובן ויוסף בהמכירה תחשב כהשתתפות שווה עם שאר ט' האחים, ועד שמחלקים העשרים כסף לעשרה חלקים שווים¹⁸?

ג. החילוק בפשטות בין שני אופני ה"תשלום" על מכירת יוסף – פדיון הבן ומחצית השקל – הוא:

בפדיון הבן סכום התשלום הוא לפי "ערכו" של יוסף (בכמה שהוא נמכר) – חמש שקלים; משא"כ במחצית השקל התשלום הוא לפי הסכום שכל אחד מאחי יוסף קיבל מהמכירה – מחצית השקל.

ומזה מובן, ששני התשלומין קשורים עם שני פרטים שונים במכירת יוסף: מחצית השקל היא "כופר נפש" על הפגם שהמכירה עשתה בהשבטים (מצד הנאתן במכירת יוסף); וכנגד מה שהמכירה "פעלה" ביוסף (שנמכר לעבד) – צריך לפדות את בן הבכור.

ועפ"ז יש לתרץ הקושיא הנ"ל – איך מכירת יוסף (בכורה של רחל) גרם אצל היהודים הענין (למעליותא) של פדיון בכור – מכיון דאף

(19) פרשתנו קפד, רע"א. וראה גם סוטה יא רע"א. רש"י פרשתנו לז, יד. – חילוקי הלשונות בין זוהר והש"ס (ורש"י) נתבארו בשיחת מוצאי ש"פ וישב תשל"ט.
 (20) ראה בכ"ז אור החמה (וברא"ג שהורא"ג שם) ומקדש מלך לזהר שם.
 (21) ל' האור החמה שם.

(22) לשון המקדש מלך שם. ואף שהם בעצמם מכרוהו – ה"ו מוכר עבדו לנכרי ולחז"ל כו' דיצא לחירות (אבל) צריך גט שחרור (גטין מג, ב). ואכ"מ.
 (23) רש"י יתרו יח, ט.

(17) תקלין חדתין לירושלמי שם. ולהעיר ממראה הפנים לירושלמי שם.
 (18) ולהעיר מידי משה לב"ר שם, שמחלק העשרים כסף לח' מהשבטים (ע"ש חשבונות).

יכולה להיות שום שליטה עליה²⁶, ועי"ז כל היהודים נשארו למעלה משליטת מצרים,

לכן יצא מזה הענין של "בכור", שבכור הוא קנוי לה' – "לי הוא"²⁷; ונתינה זו שנותן "ראשית פריו . . . לרשות בוראו" מזכירה להיהודי (בלשון החינוך²⁸) "כי הכל שלו" – כל מה ששייך ליהודי, משתייך לקב"ה.

ז. עפ"ז יובן מה שחז"ל מדייקים בנוגע להכפרה על מכירת יוסף, שבמכירה השתתפו עשרה מאחי יוסף [אע"פ שראובן (וודאי יוסף) לא הסכים עם המכירה] –

דבכדי שמכירת יוסף תוכל לפעול את הענין הטוב שבמכירה – העילוי של גאולה (שהמצרים לא יוכלו לשלוט עליו) – היו צריכים להגיע לכח של ציבור (דוקא).

דע"י שעשרה מישראל נמצאים ביחד "שכינתא שריא"²⁹ – שורה אור אלוקי שהוא למעלה מהעולם (ואפילו ממלאכים)³⁰, ולכן

שבשבעה לדברי הכל גם נכרים בבל יחל (וראה בארוכה משנה למלך ה' מלכים פ"ה ה"ז (שצויין שם). ובספרי פרשת דרכים (דרך האתרים דרוש ג) שאם האבות נענשים על אי קיום נדר, תלוי אם יצאו מכלל נח או לאו), והרי י"א גם בנוגע להשבתים כל זה].

ועוד (ועיקר?): "ל אשר נדר לה' (בדברים שבין אדם למקום ועד"ז – לקיים כל התורה) יש בזה גדר דעבודת השם דברואי כשב"ג עושה מעשה מסוג זה עושה מצוה אף שלא נצטווה על מעשה זה. ואכ"מ.

(26) ראה גטין מג, ב ובפוסקים שם.

(27) בא יג, ב ובפרש"י.

(28) מצות בכור (מצוה יח).

(29) סנהדרין לט, א.

(30) אגה"ד סכ"ג.

יוסף היה "עבד בני ישראל"²¹, הרי "ישראל שלטו על כולהו".

ה. מביאור הזהר יוצא הבנה עמוקה יותר בענין מכירת יוסף שמודגש בפסוק – שמבלי הבט על הכוונה הלא טובה שהיתה לאחי יוסף, הרי לפועל יצא מזה טובה – "למחי שלחני גו' לשום לכם שארית בארץ ולהחיות לכם לפליטה גדולה"²⁴, ולא רק שהמכירה היתה גרם וסיבה לתוצאה טובה עבור בני"י (ע"י שיוסף נהיה אח"כ משנה למלך), אלא המכירה עצמה נתנה את הכח "לשום לכם שארית גו' לפליטה גדולה" – הגאולה ממצרים.

ומזה מובן שמכירת יוסף פעלה דבר והיפוכו: מצד אחי יוסף, שכוונתם (במכירה) היתה כדי שהוא יהי עבד, הביאה המכירה לגלות מצרים; ומצד מה ש"גרים קב"ה כל דא" – מצד הכוונה והרצון של הקב"ה בזה – המכירה (ע"י אחי יוסף) נתנה הכח לגאולה.

וזהו הקשר בין מכירת "בכורה של רחל" עם הענין של פדיון הבן:

מכיון שמכירת יוסף פעלה שיוסף יהיה "קנוי" לשבטים, שהם היו מחויבים במצות (מילה וכו')²⁵ ובארץ הקודש, למצרים לא

(24) ויגש מה, ה"ז.

(25) ובפרט למ"ד דקיימו כל התורה ונעשית כולה בגדר נדר (וראה וירא (כא, כד) – שבועת אברהם לאבימלך. וכן ויידר יעקב נדר גו' (ויצא כח, כ). ולדעת כמה ב"ג מצווה בנדר וכיו"ב – ראה אנציקלופדי' תלמודית ערך בל יחל בסופו, שי"א שפלוגתא היא בירושלמי (נזיר פ"ט ה"א), וי"א

מיד בגילוי – ומלכתחילה לא היה מגיע
שלעבד נמכר³².

בכדי שיוסף ימכר בתור עבד, (לפחות)
בגילוי ובחיצוניות³³, היתה ההשתתפות בגילוי
רק של תשעה אחים; אבל מאידך גיסא, מכיון
שבהעלם היתה ההשתתפות של עשרה, הרי זה
פעל שבפנימיות ובאמיתית יוסף (ועל ידו - כל
היהודים) נשאר למעלה משליטת מצרים.

שהכוונה בזה שגם "אחר המעשה דמכירת יוסף לא חשד
כו", "ע"ש], אלא ש"גרים קב"ה כל דא" כדי שישראל ישלטו
"על כלהו", "כנ"ל. ולכן באם ה' מצב של "שכינתא שריא"
בגלוי, הרי גם מה ש"גרים קב"ה" ה' בגילוי למטה ולא
היתה אפשרית מכירת יוסף לעבד.
(33) כמהשך (וכביאור) הכתוב, אשר מלכתחילה "נמכר
יוסף (רק) עד עת בוא דברו גו".

נמשך מזה כח להיות למעלה ממצרים -
מלשון מצרים וגבולים) של הגלות³¹.

וי"ל שלכן (מתי ש"גרים קב"ה כל דא")
אין די שתשעה ימכרוהו, אלא היה חייב להיות
עשירי - צירוף של עשירי (ראובן או יוסף,
כנ"ל).

ומהאי טעמא הרי בגילוי השתתפו במכירה
רק תשעה - מכיון שאם כל העשר אחים היו
משתתפים באופן גלוי, היתה "שכינתא שריא"

---

(31) וזהו מ"ש (ויגש מה, ח) לא אתם שלחתם אותי הנה
כי האלקים וישמני לאב לפרעה גו' - כי הכח שניתן בו ע"י
מכירתו (ע"י אחיו) שלא יוכלו המצרים לשלוט בו, הוא לא
מן השבטים עצמם כ"א מצד "האלקים" - האור האלקי
שנמשך על ידם.

(32) תהלים קה, יז. כי אחי יוסף מצ"ע "כולהו הוו זכאין
ולא חשיד (יעקב) לון" [זהר שם. וראה לקוטי לוי"צ לשם,